

## Wstęp

Historia badań socjologicznych na Górnym Śląsku, jak również w Zagłębiu Dąbrowskim sięga okresu międzywojennego. Znane są i często przywoływane sięgające tamtego czasu prace takich socjologów, jak Józef Chałasiński, Paweł Rybicki, Jan Szczepański, oraz rozprawa ks. Emila Szramka, nosząca tytuł *Śląsk jako problem socjologiczny*. Tragiczny czas II wojny światowej przerwał dobrze zapowiadający się rozwój badań socjologicznych, a po zakończeniu wojny, w sytuacji krzepnięcia „władzy ludowej” na losach i możliwościach socjologii zaważyły względy marksistowskiej ideologii, uznającej socjologię za naukę burżuazyjną, co oznaczało jej wyeliminowanie z życia akademickiego.

Odrodzenie badań socjologicznych powiązane było z utworzeniem w roku 1957 w Katowicach Śląskiego Instytutu Naukowego, w którym zorganizowano Pracownię Badań Socjologicznych. W roku 1963 ukazał się pierwszy tom czasopisma „Górnośląskie Studia Socjologiczne” zatytułowany *Badania nad osiedlami górniczymi*, pod redakcją Pawła Rybickiego. Jest znaczące dla specyfiki kulturowej Górnego Śląska, że dwa kolejne roczniki czasopisma koncentrowały się na socjologicznej analizie rodziny, jej struktury i przemian ujmowanych w kontekście ówczesnej wielkoprzemysłowej gospodarki (W. Mrozek: *Rodzina górnicza: przekształcenia społeczne w górnośląskim środowisku górniczym*. GSS 1965, T. 2; F. Adamski: *Hutnik i jego rodzina – badania nad środowiskiem zawodowym hutnika oraz składem i typem rodziny hutniczej*. GSS 1966, T. 3). Kolejne tomy poświęcone zostały socjologicznej problematyce zawodu, procesów ludnościowych związanych ze zjawiskiem gwałtownej migracji zarobkowej oraz procesami urbanizacyjnymi. Niektóre tomy były opracowaniami monograficznymi. Łącznie ukazało się 21 tomów; ostatni, przygotowany pod redakcją Jacka Wodza, opublikowany został w 1989 roku.

„Górnośląskie Studia Socjologiczne” nie przetrwały czasu wielkich zmian ustrojowych, politycznych i gospodarczych rozpoczętych po 1989 roku. Zapewne wiele jest przyczyn obiektywnych, ale też i subiektywnie rozstrzygających o losach

dobrze zapowiadającego się pisma katowickiego środowiska socjologicznego, skupionego wokół Śląskiego Instytutu Naukowego, który w roku 1992 zakończył swoją działalność.

W roku 1976 powołano w Uniwersytecie Śląskim Instytut Socjologii, jako jednostkę organizującą studia na kierunku „socjologia” oraz inicjującą i prowadzącą badania socjologiczne. Środowisko to stało się szybko znaczącym ośrodkiem socjologicznym w regionie i w kraju, a prowadzone badania osiągają status badań akademickich rozwijanych w kierunku zarówno teoretycznym, jak i łączącym refleksje teoretyczne z projektami studiów empirycznych. W kontekście dyskusji wokół osiągnięć i zaniedbań okresu 20-lecia odbudowy społeczeństwa demokratycznego w kręgu socjologów skupionych w Instytucie Socjologii z inspiracji ówczesnego dyrektora Instytutu prof. Marka S. Szczepańskiego zrodziła się inicjatywa wznowienia edycji „Górnośląskich Studiów Socjologicznych”. Po wielu żmudnych ustaleniach, także w porozumieniu z wojewodą śląskim, władze Uniwersytetu Śląskiego podjęły decyzję o wznowieniu edycji czasopisma. Pismo będzie publikowane nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego.

Powierzono mi przygotowanie tomu, którego tematem wiodącym jest ukazanie tradycji i stanu badań społecznych na Górnym Śląsku w zakresie wybranych dziedzin, w których dorobek badawczy jest znaczący i udokumentowany. Zbiór został podzielony na pięć działów: *Śląsk — problemy społeczno-kulturowe*, *Kultura i przestrzeń historyczne*, *Ludzie i kapitał społeczno-kulturowy*, *Kobieta i rodzina*, *Grupy zawodowe i system edukacji*.

Zadaniem przywróconego do obiegu naukowego czasopisma jest:

- 1) prezentacja wyników badań socjologicznych: teoretycznych i empirycznych w różnych dziedzinach;
- 2) publikowanie opracowań, których celem jest krytyczne omówienie literatury, stanu badań, sformułowanie potrzeb badawczych;
- 3) stworzenie swego zaplecza bibliograficznego, którego zadaniem będzie gromadzenie bazy danych zawierających publikacje, ale także informacje o konferencjach, projektach badawczych, raportach — związanych tematycznie ze „Śląskiem jako problemem socjologicznym”;
- 4) inicjowanie i publikowanie opracowań syntetycznych obejmujących szersze dziedziny wiedzy socjologicznej i segmenty życia społecznego;
- 5) międzyinstytucjonalna integracja „śląskiego” środowiska socjologicznego dzięki publikacji wyników badań naukowych i wymianie informacji we współpracy ze środowiskami krajowymi i zagranicznymi;
- 6) stworzenie płaszczyzny dla interdyscyplinarnych badań nad społeczno-kulturowymi, politycznymi czy gospodarczymi problemami Śląska; w szczególnym stopniu dotyczy to współpracy z kulturoznawcami, politologami, etnologami czy historykami, zwłaszcza historii XIX i XX wieku.

Formy życia społecznego, których ikoną są górnicze szyby i kominy hut, szybko odchodzą w przeszłość. Z całą pewnością górnictwo i hutnictwo rozwijane tu w ekstensywnej skali od dwóch wieków wpłynęło w decydujący sposób na dzieje regionu i losy ludności. Niejednokrotnie traktując zbyt pośpiesznie i powierz-

chownie problemy socjologiczne Górnego Śląska, region ten dostrzegano wyłącznie przez pryzmat przemysłowego krajobrazu, zapominając o jego bogatej różnorodności kulturze i gospodarce, widocznej zwłaszcza poza obrębami górnośląskiej metropolii i innych miejskich centrów przemysłowych. Szybko zmieniająca się rzeczywistość życia społecznego nie oznacza zwykłego zrywania więzi z tradycją, ale wiąże się raczej ze współczesną jej interpretacją wplecioną w nowe konteksty gospodarki, struktur zawodowych, wzorów komunikacji międzyludzkich i rytmów życia społecznego, modeli życia, jakie niesie z sobą kulturowa globalizacja. Stare problemy przenikają się z nowymi, a rozmaite segmenty życia społecznego: jednostkowego i zbiorowego, podlegają zmianom z różną prędkością.

Projekty badawcze realizowane w historyczno-kulturowej przestrzeni Śląska będą uwzględniały aspekt diachroniczny i synchroniczny podejmowanych badań oraz kontekst społeczno-kulturowy Śląska: polski i europejski. W tym drugim przypadku chodzi też o to, aby „badania regionu” nie zamykały się w przestrzeni regionalnej sztucznie wyodrębnionej z szerszego kontekstu procesów społeczno-kulturowych. Dużą wagę przypisujemy współpracy ze środowiskami socjologicznymi krajów sąsiedzkich.

Dorobek śląskiego środowiska socjologicznego jest bogaty, wielostronny i nie tylko „regionalny”. Stwarza możliwość budowania wielorakich odniesień i porównań, zarówno w planie empirycznym, jak i teoretycznych syntez.

Życzymy Czytelnikom „Górnośląskich Studiów Socjologicznych”: pracownikom naukowym i studentom, socjologom i przedstawicielom innych dyscyplin naukowych, by czerpali intelektualną satysfakcję z sięgania po kolejne tomy odnowionej edycji czasopisma.

*Wojciech Świątkiewicz*